

Terezínská iniciativa 124

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

leden 2025

Foto: Michal Stránský

27. ledna před osmdesáti lety byl osvobozen největší koncentrační a vyhlazovací tábor Osvětim.

Dvě důležitá jubilea letošního roku

80 let od osvobození, od konce druhé světové války

V tomto roce si připomínáme osmdesáté výročí od osvobození, od konce druhé světové války. Druhá světová válka byla dosud nejhrůznějším a nejkrvavějším konfliktem v dějinách lidstva. Zanechala po sobě nezměrné utrpení a notně zamíchala světem, ale asi nejvíc Evropou.

Skončil konflikt, skončila válka a lidé se začali vracet do svých domovů. Vojáci z míst bojů, někteří se vraceli dokonce na jiný kontinent. Šestiletá válka znamenala ztrátu milionů životů, rozvrácení řady rodin. Mnohé země, mnohá města byla natolik zpustošená, že je bylo třeba vybudovat znovu. Domů se také vraceli lidé, kteří byli vězněni v nelidských podmínkách koncentračních táborů. Vraceli se do běžného života většinou bez rodičů, bez prarodičů, bez sourozenců, zkrátka sami bez širší rodiny. Ti, kteří měli to štěstí, že přežili, se vraceli domů a byli vesměs přesvědčeni, že se nic podobného už nikdy nemůže, a také nebude opakovat. Část židovského světa si namlouvala, že koncem tohoto válečného konfliktu se už konečně a navždy vyřeší *židovská otázka*. Byť samozřejmě jinak, než si přáli a o co usilovali zejména němečtí fašisté.

Někteří se naivně domnívali, že už konečně končí rasová nenávisť, fanatismus, xenofobie a antisemitismus. V malé zemi uprostřed Evropy však řada lidí záhy vystřízlivěla, zejména po politických procesech brzy po válce, které nebyly ničím jiným než státním antisemitismem importovaným z velké země na východě.

V roce 1945 vznikla Organizace spojených národů (OSN), mezinárodní organizace, která byla založena s cílem mírového soužití států celého světa. V roce 1948 byl založen Stát Izrael po téměř dvou tisících letech židovského rozptýlení

v diaspoře. Záhy však musel čelit prvnímu napadení ze strany Jordánska, Egypta, Iráku, Libanonu, Sýrie a Jemenu. Těch válečných a teroristických napadení bylo do dnešního dne nepočítaně.

Když dnes vzpomínáme na konec války, když si dnes připomínáme vítězství spojeneckých sil, nemůžeme zapomenout a přecházet současnost. Osm desetiletí od konce války stojíme před novými výzvami. Opět narůstá fanatismus, opět jsou ušlapávána lidská práva, svoboda, demokracie. Opět narůstá antisemitismus. Po osmdesáti letech od května 1945. Mír, který jsme dlouho považovali za samozřejmost, je v některých částech světa zpochybňován. Situace v Izraeli není růžová (a konečně kdy byla?), na východ od České republiky zuří válka a jsou dokonce lidé, kteří říkají, že třetí světové válce nezabráníme, že už dokonce vypukla.

Hrůzné vzpomínky na válku žijí i dnes v lidské paměti, v beletrii, ve filmovém zpracování a konečně snad i v každodenním jednání *slušných obyvatel* světa. Při příležitosti tohoto jubilea bychom měli nejen truchlit nad minulostí, ale zejména se zamyslet a udělat cosi pro budoucnost.

Druhá světová válka není jen pouhou minulostí, ale je i důležitým mementem, na které nesmíme zapomenout, které si musíme neustále připomínat.

Terezínská iniciativa slaví 35 let své existence

Koneckonců i založení Terezínské iniciativy před 35 lety lze chápat jako memento, jako výstražně vztyčený prst zakladatelů – někdejších vězňů nacistických koncentračních táborů.

Terezínská iniciativa dodnes plní jak přání zakladatelů, tak i stanovy spolku a snaží se vychovávat zejména mladou generaci k toleranci a určitě ke všemu, co může předcházet děsu světové války, neboť právě s ní mají mnozí členové neblahé zkušenosti.

Dnes už dochází nebo došlo ke generační obměně, neboť mezi členy Terezínské iniciativy převažují zástupci druhé a dalších generací. Chceme věřit, že Terezínská iniciativa bude i v dalších letech pokračovat ve své činnosti a že se objeví členové třetí a dalších generací, kteří v činnosti budou pokračovat. Snad tomu tak bude.

KANCELÁŘ
PREZIDENTA
REPUBLIKY

Den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti

Vzpomínkové setkání 28. ledna 2025 na Pražském hradě

Federace židovských obcí v České republice a Nadační fond obětem holocaustu ve spolupráci s Kanceláří prezidenta republiky a pod záštitou prezidenta republiky Petra Pavla uspořádali dne 28. ledna 2025 vzpomínkové setkání při příležitosti Dne památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti.

Dne 27. ledna roku 1945 byl osvobozen nacistický koncentrační a vyhlazovací tábor Auschwitz. Letos si připomínáme již 80. výročí této události. Vzhledem k přítomnosti pana prezidenta při pietní a vzpomínkové akci v den výročí přímo v Osvětimi se vzpomínkové setkání konalo na Pražském hradě o den později. Přeživší využili možnost osobního setkání s panem prezidentem před samotným zahájením programu. Vzpomínkové akce se zúčastnilo 400 hostů. Setkání moderoval Jakub Železný a bylo přenášeno živě Českou televizí.

Projev Petra Pavla, prezidenta republiky:

Vážení přeživší, vážení hosté, dámy a pánové, je mi ctí, že mohu dnes zahájit naše shromáždění, které je zaměřeno na připomínku 80. výročí od ukončení nejen druhé světové války, ale také holocaustu neboli systematické genocidy Židů, ale nejen Židů, ale řady dalších etnik, národů, politických skupin, případně menšin.

Lidstvo má bohužel poměrně špatnou reputaci ve schopnosti poučit se z historie, a my si proto připomínáme události, které by neměly zůstat zapomenuty. Ale nejenom ty

události, protože k druhé světové válce, holocaustu, nedošlo ze dne na den. Mělo to svůj vývoj a vedly k tomu různé cesty a události, které dodneška právě v případě holocaustu byly velice dobře analyzovány, ale my máme tendenci právě na tyto rysy a jevy zapomínat. Když se podíváme, co se děje dnes, tak mnoho lidí se znepokojením sleduje vývoj bezpečnostní situace ve světě, vývoj politických proudů, protože tak jako to bylo v 30. letech, můžeme i dnes pozorovat nárůst toho podhoubí, ze kterého nakonec holocaust vyrostl.

Je to nejenom nesnášenlivost vůči různým skupinám, etnikům, je to ale také nárůst dezinformací, které se dnes šíří nejenom ve standardních médiích, ale především prostřednictvím sociálních médií. Nedostatkem řekněme filtrů toho, co je opravdu škodlivé, toho, co směřuje nejenom k prohlubování nenávisti, ale také dokonce k nabádání k násilí, tak tím se šíří atmosféra, která prohlubuje rozdíl ve společnosti, animozity, které mohou za určitých podmínek vyústit v konflikt, případně v opakování toho, co jsme si v minulosti prožili.

Já si vážím toho, že jsem se včera mohl zúčastnit vzpomínkové akce v Osvětimi, kterou mnoho přeživších i těch, kteří jsou tu dnes přítomni v sále, prošli. Bylo to shromáždění, kterého se zúčastnilo více než 3000 lidí, padesát přeživších ze všech zemí a také zástupci více než padesátky zemí na té nejvyšší úrovni. Pro mě to bylo důkazem, že tematika holocaustu, ale obecně nesnášenlivosti vůči kterékoliv

skupině, kterémukoliv etniku, je stále aktuální. A i proto jsem rád, že jsme se tady dnes sešli, abychom si nejen připomněli hrůzy holocaustu, které stály život šesti milionů Židů a celkově 60 milionů lidí za celé druhé světové války, událostí, které způsobily obrovské utrpení a škody napříč celým světem a které bohužel sice v menším se opakují dodneška. A i proto vidím stále potřebu nejenom si to připomínat, ale taky na základě možná emocí, protože dnes ovlivňují názory lidí více než fakta emoce, tak abychom k připomínání faktů také přidali trochu emoce, ať už prostřednictvím filmů, divadla, ale i dalších forem umění, které zprostředkují generacím, které tyto hrůzy nezažily, a buďme za to rádi, aby jim zprostředkovaly, jak hrozná situace je, kdy určitá skupina lidí nebo celé etnikum je dehumanizováno a postaveno mimo lidskou společnost.

Myslím, že to jsou věci, které by si každý měl uvědomit nejenom v té faktické, ale i v té emoční rovině, abychom nic takového už nepřipustili.

Projev Miloše Vystrčila, předsedy Senátu Parlamentu České republiky:

Vážený přeživší a vaši blízcí, vážený pane prezidente, dámy a pánové, 80 let, tedy celý průměrný lidský život. Tak dlouho uplynulo od konce druhé světové války.

Na jednu stranu se vlastně jedná o mimořádný úspěch, že velká část Evropy tak dlouho nezažila válečný konflikt.

Na stranu druhou je zřejmé, že dnešní války Evropu stále silněji zasahují a je pro nás bytostně důležité správně reagovat.

Holocaust – SHO A má proto pro mě dnes více než kdykoliv dříve dvojitý význam.

Za prvé je pro mě holocaust smutnou, hrůznou vzpomínkou na genocidu milionů Židů, Romů, Sintů a také na další masové vraždy. A v tomto smyslu je má vzpomínka na holocaust zásadní částí – zásadním pilířem – naší historické paměti.

Za druhé, nebo možná lépe řečeno zároveň, je pro mě holocaust také nepřehlédnutelným varovným majákem, který ukazuje, kterým směrem se dnes nesmíme vydat a naopak, kterým směrem se vydat musíme, abychom neopakovali staré chyby.

I proto jsem hrdý, že připomínkové setkání ke Dni památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti, které v předchozích letech hostil český Senát, si v roce 80. výročí osvobození koncentračního tábora Osvětim připomínáme tady na Pražském hradě, sídle českých králů.

Zároveň však musím zdůraznit, že připomínat si temné doby naší minulosti jednou ročně, ať se tak děje v Osvětimi, na Pražském hradě, v českém Senátu nebo kdekoli jinde, zkrátka nestačí.

Předcházet nespravedlnosti a nenávisti musí být totiž naše každodenní práce, která nikdy nekončí.

Platí to zvláště dnes, v době, kdy vlna nenávisti, závisti a názorové polarizace nabývá v celé Evropě na síle. A bohužel se zdá, že stále více lidí podléhá a projevuje ochotu se stát této vlny součástí.

Proto jsem rád, že mohu z tohoto místa projevit úctu a poděkovat všem, kteří mají odvahu se této vlně nenávisti aktivně postavit.

Zejména potom děkuji všem přeživším, kteří se s námi dělí o své vzpomínky a o své zkušenosti.

Vážený přeživší, vaše osudy, vaše svědectví jsou nejen zásadní součástí našeho vyrovnávání se s minulostí, ale také zásadním předpokladem pro naše správná současná i budoucí rozhodnutí a postoje. Velmi si vážím vaší vytrvalosti, vaší odvahy a vaší otevřenosti. A děkuji vám za ně.

Dnes k nám za pár okamžiků promluví jedna z přeživších, paní Hana Sternlicht. Stalo se snad řízením osudu, že příjmení Sternlicht v českém překladu znamená hvězdné světlo. Osobně věřím, že tváří v tvář zlu již nikdy nebudeme před světlem stahovat rolety nebo zavírat oči. Osobně věřím, že již nikdy nedovolíme, aby tma zvítězila nad světlem. A zeptáte-li se proč tomu věřím, má odpověď je jednoduchá. Víme totiž všechno o tom, co se stalo, víme, co se děje a víme také, co se může stát.

A platí neúprosně, že pokud nebudeme nic dělat, pokud nic neuděláme, může se historie opakovat a že v tom případě pro nás potom nebude existovat žádná omluva.

Děkuji vám za pozornost a děkuji vám za to, že jsem k vám mohl promluvit.

Projev Martina Baxy, ministra kultury České republiky:

Vážený pane prezidente, vážení ústavní činitelé, vážení přeživší, vážení hosté, známá metafora říká, že holocaust je jako výbuch atomové bomby – není otázkou pouze okamžiku exploze, ale něco mu předcházelo a dlouhé desítky let přetrvává ničivý stín.

V létě minulého roku jsem zastupoval českou vládu na připomínce 81. výročí povstání vězňů ve vyhlazovacím

táboře Treblinka, kde bylo zavražděno téměř 900 000 lidí včetně více než 17 000 obětí z Čech a Moravy. Byl jsem šokován informací, že jsou známa jména pouze asi 108 000 obětí, že o naprosté většině není známo nic. Polská nadace Paměť Treblinky, která se snaží mrtvé mapovat, ve svém mottu připomíná, jak důležité je vedle připomínek a rozjímání také poznávání a mapování konkrétních osudů jednotlivců a komunit, navrácení konkrétních lidí do naší společné paměti.

Napadlo mě tenkrát, kolik toho opravdu vlastně víme my. Jistě, jména obětí známe, protektorátní úřady v tomto směru fungovaly výborně. Ale co dál?

Co víme o jednotlivých lidech, rodinách, obcích, z nichž pocházíme, o místních komunitách, jejichž součástí byli čeští a moravští židé?

Nakolik chápeme dlouhou cestu, která ke genocidě vedla, více než tisíciletý vliv antijudaismu, ničivé pseudovědecké rasové ideologie, podíl závisti a hrabivosti, kolaboraci.

A také kolik toho víme o židovském údělu v poválečné střední a východní Evropě, o osamělosti přeživších, prázdných domovech, rozkradeném majetku, lhostejnosti a neochotě naslouchat. O uprchlické anabázi před proměněným, ale stále trvajícím antisemitismem.

Kolik z nás si položilo otázku, proč tolik přeživších odešlo z Evropy do tvrdých podmínek Předního východu a dalo přednost nejistotě života v nově vzniklém Státě Izrael před důvěrně známou původní vlastí?

Kolik toho víme o zásadním vlivu sovětské bolševické propagandy na diskreditaci slova sionismus a o pronásledování židů v zemích ovládaných sovětským impériem?

Sešli jsme se zde dnes proto, abychom uctili památku obětí genocidy židů a Romů. Nespokojme se jen s pomníky a připomínkami a velkými slovy a vlastním dojetím. Projevme zavražděným respekt a úctu snahou opravdu poznat a pochopit nejen ničivé mechanismy 20. století, ale podporujme objevování a poznávání konkrétních osudů konkrétních lidí. Těch, kteří možná bydleli v naší ulici, kteří měli obchod na návsi, těch, kteří chodili s našimi prababičkami do školy.

Jaroslav Seifert má ve své básni o zavražděné židovské holčičce verše:

„Po tolika létech
někdy se vracívá
ale musím být sám
a musím se přidržet židle.“

Nechme ty mrtvé přijít.
Děkuji za pozornost.

Projev Hany Sternlicht, bývalé vězeňkyně koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz:

Vážené dámy a pánové, byla jsem požádána, abych dnes, kdy si připomínáme 80. výročí osvobození Auschwitz, pověděla několik svých vzpomínek, protože i já jsem byla vězeňkyní tohoto tábora.

Jsou to pro mě vzpomínky bolestné a traumatické, ale na památku těch, kteří tam byli zavražděni, se k nim stále vracím, aby ta vzpomínka nikdy nevyhasla.

Když jsem do Osvětimi přijela, bylo mi 14 let. Předtím jsem strávila téměř dva roky v Terezíně. Nebylo to nic růžového, ale po dalších zkušenostech jsme na to vzpomínaly skoro jako na ráj. Prodělala jsem tam několik nemocí, zažila jsem hlad, špinu, strach, ale byla jsem v dívčím domově s vrstevnicemi, kde se nám věnovaly vychovatelky, účastníka jsem se představení Brundibára, zažila jsem tam i svoje

první rande. Jenže pak přišel příkaz k transportu, byl říjen roku 1944.

Byly jsme v něm s mojí maminkou. Tatínek odjel už dříve a nikdy jsme ho již neviděly. Vzpomínky na příjezd do Osvětimi jsou pro mě ty nejbolestnější, protože tehdy jsem ztratila i maminku. Byly to už jedny z posledních transportů, do osvobození Osvětimi zbývaly pouhé necelé 4 měsíce. Co to však bylo platné, kolik tisíc lidí za tu dobu bylo zavražděno... Mamince bylo 48 let, byla drobné postavy a měla již prošedivělé vlasy. Také já jsem nebyla obraz zdraví, bylo mi 14 let, byla jsem slabá po prodělané spále, také jsem zrovna moc nevyrostla.

Stály jsme v řadě žen a já viděla před sebou, jak Mengele ukazuje jednou vlevo, jednou vpravo. Myslela jsem, že je v tom nějaká pravidelnost, tak jsem si vyměnila místo s ženou vedle sebe, abychom šly s maminkou na stejnou stranu. Jenže ono to bylo jinak. Ve frontě mi někdo pošeptal: řekni, že je ti 16... Jak by mi to někdo uvěřil? Nebyla jsem vychovaná lhát. Ale poslechla jsem.

Ta lež mi zachránila život. A taky náhoda. Mengele se díval do papírů, ne na mě, vyslechl odpověď a ukázal vlevo. Na maminku se však podíval... a ukázal vpravo. Nemohly jsme se ani rozloučit.

Další dny mám v mlze z toho traumatu ztráty a vši té hrůzy, kterou jsem viděla okolo sebe. Měla jsem však znovu štěstí – nezůstala jsem v Osvětimi dlouho. Jednoho dne nás najednou vyhnali z baráků, že musíme do koupelen. Propukly jsme v paniku, všechny jsme věděly, jak tady „koupelny“ fungují. Jenže jsme měly štěstí, ze sprch tekla voda. Dostaly jsme civilní oblečení, že pojedeme na práci do Německa. Mně se stala taková věc: na hromadě šatů byly letní tenínky šaty, nyní však již byl chladný říjen. Snad se mě esesačky zželelo, snad to byl omyl, a hodila mi dvoje. Co jsem měla dělat? Oblékla jsem si je oboje přes sebe. Když jsme se však řadily k vagonu, jiná esesačka to zjistila... Odepnula si kožený pásek, obrátila si ho v ruce, a kovovou sponou mě zmlátila, že si dál nic nepamatuju. Probrala jsem se až ve vlaku, kam mě moje spoluvězeňkyně laskavě naložily. Na štěstí jsem to odnesla jen modřinami.

Poslaly nás – 500 žen a děvčat – do Freibergu v Sasku, pracovat do továrny na letadla. Díky tomu jsem se z pekla

Osvětimi dostala vlastně po velmi krátké době. V továrně jsme skoro nevěřily svým očím – budova, kde se topilo, s umývárnu. Skoro jsem si připadala jako člověk.

V únoru roku 1945 začalo bombardování Drážďan, od nichž jsme byly necelých 30 km. Slýchaly jsme dunění kanonů, fronta se blížila. Jednou uprostřed noci v půlce dubna přišel rozkaz k odchodu. Naložili nás do otevřených vagonů, každá s jednou dekou a miskou na jídlo a kusem chleba. Ani dobytek se v mrazu nepřeváží v takových vagoncích a my jeli bez konce. Pršelo na nás, sněžilo. Jídlo i voda nám brzy došly.

29. dubna, po 16denní jízdě, jsme konečně dojely – na nádraží v Mauthausenu. Vlekly jsme se cestou nahoru k lágru. U jedné studny jsme se vyčerpané chtěly napít – místní lidé nás však začali honit a házet po nás kamení.

Tehdy poprvé jsem byla na konci sil, poprvé jsem myslela na smrt. Byla jsem si jistá, že nastal můj konec.

Dovlekly jsme se do tábora, u baráků ležely hromady mrtvol vyzáblých na kost. Musely jsme svléct šaty, ve kterých jsme přijely, dostaly jsme jiné – plné vší. Cestou z umývárny jsem padla vyčerpaním, nemohla jsem už dál. Někdo laskavý se opět našel, že mě dotáhl do baráku.

Pátého května přišli američtí vojáci – kdo mohl, běžel je uvítat. Já jsem na to už neměla sil. Vojáci byli zděšení, když nás uviděli. Začali hned rozdávat konzervy s jídlem, prozatímně nás přestěhovali do ubytovny po německých vojácích. Mě ale nechali, kde jsem byla, protože nebylo jisté, jestli nemám tyfus nebo tuberkulózu. Starali se o nás nemocné tam, kde mě našli, a později mi dovolili připojit se k ostatním. Měla jsem zase štěstí. Přežila jsem. Ale radost se pojila s bolestí. Byla jsem sama. Stále mě sice napadaly myšlenky na zázrak, že snad některý z rodičů žije, ale v hloubi srdce jsem věděla, že to není pravda.

Až po mnoha dnech jsme autobusy dojeli do Českých Budějovic a odtud zvláštním vlakem do Prahy. Chtěla jsem domů – do Holic, i když jsem věděla, že tam nikoho nenajdu.

V Holicích jsem nic nepoznávala – lidi, ani město, odkud jsme před 3 lety odešli. Všechno bylo najednou jiné. V našem domě žili cizí lidé. Na štěstí se mě ujala mamincina kamarádka, teta Wišová, která mě pomalu vrátila zpět do života. Dostala jsem také rodinné poklady – fotografie, deník tatínka, pár drobností, které pro nás ukryla teta Kačerová, manželka mamincina bratrance, který si po Mnichovu ze zoufalství vzal život. Zůstala jsem v Holicích přes prázdniny a na jejich konci se vrátila do Prahy, hledat další příbuzné z naší široké rodiny. Zjistila jsem, že žije mamincin bratr, kterého zachránila nežidovská manželka. Strýc s tetou děti neměli, rádi by se o mě byli postarali, ale já už chtěla být samostatná. Potkala jsem kamarádku se stejným osudem a společně jsme našly ubytování. A náhoda tomu chtěla, že jsem jednoho dne v Praze v tramvaji potkala i druhou tetu, sestru tatínka, tetu Ilku! Nemohla jsem uvěřit svému štěstí. Přežila i moje sestřenice Věra. Měla jsem příbuzné!

Moje další osudy po válce shrnu tak, že jsem se snažila dohnat zameškané vzdělání, ale také jsem si hledala vrstevníky. My, přeživší židé, jsme si byli přirozeně nejbližší, nemuseli jsme si nic vysvětlovat, a já jsem se připojila k sionistickému hnutí DROR. Poznala jsem tam mnoho přátel, které

mám dodnes, a také svého manžela Hanuše. Společně jsme v roce 1949 do Izraele odešli, protože jsme se v Evropě nedokázali cítit v bezpečí. Chtěli jsme svůj stát, kde být židem nebude znamenat potenciální ohrožení.

Jak v bezpečí jsme tam nakonec byli a stále jsme dnes – to je na jiné vyprávění, to všichni víte, čemu stále musíme čelit...

Odcházeli jsme však plní nadějí, mladí, s chutí do života. Po těžkých začátcích jsme založili rodiny, vybudovali si domovy, naučili se řeč, naši muži vybojovali náš stát v dalších válkách, a my máme dnes již několik dalších generací. Moje děti, vnuci i pravnucci žijí v Izraeli, ale vědí, odkud jsou jejich kořeny, navštívili a navštěvují Čechy a mají tuto zemi rádi. Máme zde přátele a jsme stále v kontaktu. Já vyprávím svůj příběh dalším a dalším generacím mládeže, jezdím za našimi vojáky, jezdí za mnou studenti od nás i z Evropy. Jak jsem řekla na začátku, není to příjemné vzpomínání, ale je to jediná šance, jak nenechat vzpomínku nikdy vyhasnout a varovat před důsledky, co se stane, když podobné zlo dostane šanci vyrůst. Protože ono to začíná nenápadně, ale nenávist roste rychle a je třeba ji zašlapat v zárodku.

Přeju nám všem, aby zlo všude ve světě bylo poraženo, aby ty další generace měly šanci žít v míru.

Projev Jany Horvátové, ředitelky Muzea romské kultury v Brně:

Když před 80 lety Sovětská armáda osvobodila osvětimský komplex, Romové už zde nebyli. To souvisí s jiným významným dnem, 2. 8. 1943, kdy byli v Osvětimi za jedinou noc vyvražděni zbývající vězňové tzv. cikánského rodinného tábora v Birkenau – 4 300 Romů a Sintů. Celkem však v komplexu osvětimských táborů zanechalo svůj život přes 20 000 evropských Romů a Sintů včetně těch od nás, celkem z 22 000 zde vězňů.

Příběhy těchto lidí stále nejsou moc známé, a tak vás stručně seznámím aspoň s těmi, které sdílíme u nás doma. Z mého rodu Holomků byla až čtvrtina vězňů držena

v protektorátním koncentračním táboře v Hodoníně u Kunštátu. Je pro mě útěchou, že Muzeum romské kultury už od roku 2021 na tomto místě plně zpřístupnilo Památník i s rozsáhlými expozicemi. Přímo z naší rodiny holocaust nepřežilo 30 členů, většina z nich zahynula právě v Osvětimi.

Podle rozkazu vůdce SS Heinricha Himmlera z prosince 1942 byli pak následující rok z protektorátu do Osvětimi odtransportováni skoro všichni Romové a Sintové, respektive tzv. cikáni a cikánští míšenci. Mezi takovými byla i celá rodina mého dědečka, která žila již od roku 1917 usedle v obci Svatobořice u Kyjova. Všichni dospělí členové pracovali, můj děda Tomáš byl v té době dosud jediným Romem – studentem Karlovy univerzity, Právnické fakulty. Jeho synovec Miroslav studoval gymnázium. Tomáš Holomek, co by Rom a student práv, odporoval nacistické eugenické rétorice o nevzdělatelnosti cikánské rasy, a byl proto solí v očích říšského Němce inspektora německé kriminální policie organizujícího transporty Romů z Moravy do Osvětimi – Franze Herziga. O Holomkovi mluvil se svými podřízenými četníky, jeden z nich pak Tomáše varoval, aby ihned utekl. Tak se stalo a díky tomu můj děd přežil ukrývaný v romských lokalitách na Slovensku. Ne tak jeho tři bratři a otec. Všichni včetně romské manželky jednoho z nich měli být odvezeni transportem dne 19. 3. do Osvětimi. Svatobořičtí občané se chodili se svými sousedy obřadně loučit a nosili jim na cestu dary a jídlo. Ti obdarovaní byli vystrojeni jako na svatbu a domnívali se, že jdou takzvaně na práce. Na sběrném místě k transportu – na brněnských jatkách – se podařilo úplatkem zlata starého otce vyplatit. V rodinném archivu uchováváme strohou zprávu psanou v němčině inkoustovou tužkou. Velitel četnické stanice ve Svatobořicích sděluje, že *cikán Pavel Holomek byl kriminálním ředitelstvím v Brně při soupisu cikánů dne 19. 3. propuštěn*. Sám Pavel však tušil, že svobodu získává jen dočasně. Okamžitě se začal ukrývat v lesích poblíž moravských Nesovic. V tuhé březnové zimě spal v krmelci zakrytý senem. Odkázaný na pomoc místních byl udán a se srpnovým transportem vězňů z koncentráku v Hodoníně u Kunštátu byl stejně jako oni odvezen do Osvětimi. Jeho tři synové v té době už byli po smrti. Vyučený zámečník, nadaný na matematiku a zakladatel Sportovního klubu Svatobořické kopané Čeněk zemřel na tyfus. Jeho bratři Štěpán a Stanislav se se skupinkou dalších Romů pokusili o útek, byli chyceni a dne 27. 5. 1943 pro výstrahu popraveni před bunkrem č. 11. Uchovávám jako rodinnou památku pozdrav Stanislavovy české manželky Anny Čapkové – který se odkazuje na společné foto s manželem a který vepsala na revers svojí krásné podobenky elegantní zlatovlasé dámy, kterou měla v úmyslu manželovi věnovat: *Jestli pak sis v té chvíli myslel, když ses nechal fotit, jak se tak usmíváš, co tě za měsíc stihne? Já na Tebe myslím stále. Tvoje žena. A místo adresy píše dál: Je to osud! Jak jsi mně to v posledním lístku napsal když jsi mně dával poslední s Bohem. A na shledanou jsi zapomněl připsat! Budu zase šťastná, když se mně vrátíš domů!* Datováno 14. 11. 1943, kdy už byl Stanislav víc než 5 měsíců po smrti.

Otec Pavel Holomek zahynul v plynové komoře v den likvidace tábora, doprovázen mladou snachou, ženou jednoho ze svých synů – krásnou, milou a pěvecky nadanou Emilií, ►

vyučenu švadlenou, která dle romské tradice nechtěla stařečka nechat samotného, ač se sama mohla zachránit nástupem do transportu prácechopných do KT Ravensbrück.

I moje děti znají tuto těžkou minulost naší rodiny a je symptomatické, že možná lépe než jejich učitelé. Prostřední dcera Natálie přijela ze školní exkurze do Památníku Osvětim s pláčem, když pana profesora doplnila při výčtu obětí místa i o Romy a byla uzemněna, ať si nevymýšlí.

Je dosud smutnou realitou, že se děti v našich školách neučí o dějinách Romů. Byť ty jsou dlouhodobou faktickou součástí dějin českých i světových. Já však pevně věřím, že se to brzy změní.

A snad i díky tomu už nebudeme muset slyšet ve veřejném prostoru od politiků či úředníků projevy neznalosti a inklinace k mýtům, jaké prosazovali nacisté, jako např. že Romové k něčemu jsou či nejsou předurčení.

Faktem zůstává, že Romové stejně jako Židé trpěli za války, dobovou terminologií řečeno: na základě rasy, tedy příslušnosti k etniku. Romové prožili holocaust. Učme se však i romský výraz odpovídající genocidě:

Le Romengero murdaripen.

Projev Petra Papouška, předsedy Federace židovských obcí v České republice:

Vážený pane prezidente, vážení přeživší, vážení hosté, televizní diváci, dámy a pánové, stojím dnes před vámi s pokorou a hlubokým respektem k památce milionů nevinných obětí holocaustu. Je pro mne nesmírnou ctí, že mohu při této příležitosti, kdy si připomínáme 80. výročí osvobození koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau, oslovit vás zde na Pražském hradě, na místě symbolizujícím dějiny, sílu i naději našeho národa.

Před osmdesáti lety, 27. ledna 1945, byl osvobozen tábor smrti, který se stal nejtemnějším symbolem zrůdnosti nacistického režimu. Osvětim – to není jen historická událost nebo místo na mapě. Je to varování a memento, ukazující, kam až může vést nenávist, lhostejnost a opovrhování lidskou důstojností.

Dnes zde mezi námi sedí ti, kteří přežili. Vy jste svědci doby, kterou si neumíme a snad ani nechceme plně představit. Vaše příběhy nás nejen bolí, ale především učí. Učí nás vážit si života, svobody a lidské důstojnosti. A především nám připomínají, že zlo je neustále s námi a stačí málo, aby narostlo do oblundných rozměrů.

Holocaust nebyl pouze selháním jedné ideologie, ale tragickým selháním naší civilizace. Selháním, které si musíme připomínat, abychom mu byli schopni čelit v jakékoli podobě – ať už jde o antisemitismus, rasismus, nebo nenávist k druhým.

Právě proto je třeba otevřeně a s odvahou mluvit o tom, co vidíme v současnosti. Antisemitismus, o kterém jsme doufali, že patří minulosti, se znovu objevuje – někdy skrytě, někdy

zcela otevřeně. A nenechme se zmýlit, nárůst antisemitismu byl extrémní ihned po teroristických útocích Hamásu, ne za měsíc nebo později. Po celé Evropě i ve světě zaznamenáváme růst nenávistných projevů, útoků na židovské komunity, vandalismus vůči synagogám, hřbitovům a pamětním místům.

Na sociálních sítích se šíří konspirační teorie a nenávistná rétorika, která má své kořeny ve stejném jedu, jenž vedl k tragédiím 20. století. Musíme si uvědomit, že antisemitismus není problém pouze židovských komunit. Je to problém celé společnosti. Tam, kde se rozrůstá nenávist vůči jedné skupině, hrozí nebezpečí i ostatním. Nenávist je jako plamen, který se šíří nekontrolovaně, pokud jej neuhásíme v zárodku.

V této souvislosti bych chtěl také zdůraznit důležitost navrhované úpravy zákona o státním občanství, která by umožnila potomkům obětí nacistického a komunistického útlaku získat české občanství. Tato změna by napravila historické křivdy a pomohla by obnovit násilně přetržené vazby všem, kteří mají české kořeny. Apeluji na všechny zodpovědné, aby tuto úpravu podpořili a zajistili spravedlnost těmto rodinám.

Dámy a pánové,

nezapomínejme, že historie Osvětimi je nejen příběhem lidského utrpení, ale také příběhem lidské odvahy. V každém příběhu přeživších nacházíme sílu, statečnost a neochvějnou touhu po životě. Tito lidé, kteří překonali nepředstavitelné, nám ukazují, že i v těch nejtemněších chvílích lze nalézt světlo. Můj děda, Miloš Dobrý, vězeň s vytetovaným číslem 170 265, byl jedním z těch, kteří dokázali čelit neuvěřitelným hrůzám, zachovat si důstojnost a po válce se podílet na obnově demokratické společnosti. Jeho příběh, jako mnoho dalších, je povzbuzením a nadějí pro nás všechny.

Chci na tomto místě vyjádřit vděčnost přeživším, kteří navzdory svému utrpení dokázali pokračovat ve svém životě a předávat své svědectví dalším generacím. Vaše síla a odhodlání jsou inspirací pro nás všechny.

V tomto kontextu myslíme dnes i na všechny rukojmí držené teroristy Hamásu a modlíme se za jejich brzké puštění.

Přál bych si, aby dnešní den nebyl jen vzpomínkou na minulost, ale také výzvou pro budoucnost. Výzvou k odpovědnosti, spravedlnosti a trvalému míru. Výzvou, abychom nezavírali oči před zlem a abychom se postavili proti všem formám nenávisti, antisemitismu a xenofobii, kdykoli a kdekoli je spatříme.

„Už nikdy více“ nesmí být prázdným heslem, ale závazkem, který každý z nás nese ve svém srdci.

Včera jsme byli s panem prezidentem na vzpomínkovém setkání v Osvětimi a já jsem na tom místě napsal vzkaz mým prarodičům, kteří již nejsou s námi. Vzkaz zněl:

„Ahoj babi a dědo, už je to 80 let, co osvobodili toto místo. Byli jste tu skoro rok a je pro mne nepředstavitelné, jak jste to přežili... Ale díky vám jsme tady a budeme tu dál, navzdory všem našim nepřítelům minulým i budoucím. Díky za vše! Am Israel Chai!“

V závěru přednesl vrchní zemský rabín Karol Efraim Sidon modlitbu za duše zemřelých El male rachamim (Bože plný slitování).

Během slavnostního setkání zazněly koncertní skladby Ericha Wolfganga Korngolda a Ernesta Blocha v podání Judity Škodové, Kateřiny Ochmanové a Davida Šimečky z Quasi Tria.

S písní Am Israel Chai vystoupil orchestr Lauderových škol Širat hajam a dětský sbor Kol hanešama pod vedením Heleny Ester Divecké se sólovými party Omera Tala a Greta Joranové.

Slavnostní vzpomínkové setkání se konalo díky finanční podpoře Ministerstva kultury ČR a Židovské obce v Praze.

Ve Španělském sále Pražského hradu fotografoval Petr Balajka

Den památky obětí holocaustu v Osvětimi-Březince

mistran

Přibližně 50 přeživších a řada hlav korunovaných i prezidentských (na příklad britský král Karel III., francouzský prezident Emmanuel Macron, německý prezident Frank-Walter Steinmeier a kancléř Olaf Scholz a český prezident Petr Pavel) spolu s mnohými návštěvníky si připomněli 27. ledna události, které se na tomto místě udály v minulém století před více jak osmdesáti lety. Všichni se shodují na tom, že je to zřejmě poslední kulaté výročí (80 let) od osvobození nejkřutějšího nacistického koncentračního a vyhlazovacího tábora ve světových dějinách, kterého se mohou účastnit přeživší.

Pod obrovským stanem u vstupní brány do Osvětimi-Březinky promluvalo několik přeživších – na příklad osmadvacetiletý Marian Turski, polský historik, nebo Američanka narozená v Polsku Tova Friedmanová, která se osvobození tábora dočkala jako šestiletá. Státníci tentokrát mlčeli a přenechali prostor a čas pamětníkům.

Průvod světél v Terezíně

Stanislav Lada, foto Dominik Faustus

V pondělí 27. ledna 2025 uspořádal Památník Terezín u příležitosti 80. výročí osvobození koncentračního a vyhlazovacího tábora Osvětim a s ním souvisejícím Mezinárodním dnem památky obětí holocaustu tzv. Průvod světél. Touto vzpomínkovou akcí se svíčkami uctil spolu s veřejností památku desetitisíců nevinných obětí terezínského ghetta. Průvod byl zahájen u pamětní desky u bývalé vlečky, odkud se účastníci vydali na cestu za svitu svíček směrem na Židovský hřbitov.

Po příchodu na místo zazněly hlavní projevy, které přednesl ředitel Památníku Terezín Jan Roubínek, přeživší terezínského ghetta Michaela Vidláková a velvyslankyně Státu Izrael Její Excelence Anna Azari. Ústředním motivem jejich proslavů byla důležitost připomínání si hrůz holocaustu, které v minulosti nebylo samozřejmostí, a zároveň apel na veřejnost, na obyčejné slušné lidi, aby svou nečinností nikdy nedovolili zvítězit zlu, v jeho jakékoliv podobě.

Pan ředitel Roubínek ve svém úvodním slově připomněl atmosféru, která během osvobození v koncentračních táborech panovala a zavzpomínal na osud Evelíny Merové a Karla Krause. Hovořil také o složitém a ambivalentním přístupu k našim osvoboditelům ze strany vojáků armády Sovětského svazu, tedy země, která se později v poválečné historii východní Evropy zapsala tak černým písmem. Na závěr vyjádřil nutnost spolupráce evropských národů na demokratických a přátelských základech, která nám umožní čelit případným válečným hrozbám a genocidám, jakými židovský či romský holocaust byl.

Paní Vidláková velice ocenila, že si přišlo památku obětí holocaustu do Terezína připomenout tolik lidí, kterým není lhostejno, jakou tragédií nacisté na židovském národě napáchali. Nacisté dle jejích slov zničili během holocaustu zdroj po staletí rozvíjející se evropské židovské kultury, ale i myšlení, filosofie, folkloru či specifického humoru. Upozornila na iracionalitu antisemitismu a vyjádřila silné znepokojení nad tím, jak silná vlna antisemitismu se po celém světě, a to nepochopitelně po útoku Hamasu na Izrael z října 2023, zvedla. Své vystoupení zakončila citátem filozofa Edmunda Burkeho: „Aby zlo zvítězilo, stačí, když slušní lidé nedělají nic.“

Proslavy na Židovském hřbitově doprovodila zpěvem několika židovských písní Jana Harazimová s dětmi z pěveckého sboru při ZŠ v Brozanech nad Ohří.

Akce v Terezíně se odehrála za velkého zájmu ze strany veřejnosti i médií, na místě si památku obětí holocaustu připomnělo na přibližně 250 účastníků akce.

Poučme se z minulosti. Chraňme budoucnost.

Tisková zpráva Centra paměti a dialogu Bubny, foto Ondřej Besparat

U příležitosti Mezinárodního dne památky obětí holocaustu a 80. výročí osvobození koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz-Birkenau v roce 1945 došlo v pondělí 27. ledna 2025 mezi 17–22 hod. k nasvícení fasády hotelu Mama Shelter ve Veletržní ulici v Praze. Centrum paměti a dialogu Bubny (dříve Památník ticha) se tak zapojilo do mezinárodní připomínkové kampaně #WeRemember, kterou po celém světě pořádá Světový židovský kongres (WJC) a UNESCO. Projekce se v Praze konala na místě shromaždiště českých Židů a osob označených za Židy, kteří odsud byli během 2. světové války deportováni do ghatt Lodž a Terezín z nedalekého vlakového nádraží Praha-Bubny.

„Na podzim jsme si na tomto místě připomněli tváře zmizelých židovských sousedů. Tentokrát si připomínáme jejich jména, která symbolizují přetřhané osudy a zmařené lidské životy. Smyslem kampaně #WeRemember je také reflexe minulosti a výzva k odpovědnosti v boji proti všem formám antisemitismu, rasismu, nenávisti a diskriminace,“ uvedla Pavlína Šulcová, ředitelka Centra paměti a dialogu Bubny, příspěvkové organizace MK ČR.

Akce se konala pod záštitou předsedy vlády ČR Petra Fialy, ministra kultury ČR Martina Baxy, starosty Prahy 7 Jana Čižinského, Federace židovských obcí a Nadačního fondu obětem holocaustu a byla organizována ve spolupráci se Světovým židovským kongresem, festivalem Signal, Národní galerií v Praze a hotelem Mama Shelter. Autory uměleckého zpracování projekce jsou Zuzana Brychtová Horecká a Ondřej Šorm.

O Centru paměti a dialogu Bubny

Centrum paměti a dialogu Bubny (CPDB) je kulturně-vzdělávací instituce, jejímž posláním je uchovávat paměť obětí šoa a být živým místem, které spojuje minulost s přítomností prostřednictvím vzdělávacích a kulturních programů. Mezioborové aktivity pro veřejnost i školy si kladou za cíl prosazovat toleranci, vzájemné porozumění a mezikulturní dialog. Hledá nové formy připomínkových akcí spojených s historickou pamětí místa a vybízí k odpovědnosti a osobnímu zapojení v boji proti všem formám antisemitismu, rasismu, nenávisti a diskriminace. Bude sídlit v rekonstruované budově

nádraží Praha-Bubny, odkud bylo v letech 1941–1945 deportováno téměř padesát tisíc československých Židů a osob označovaných za Židy. CPDB je příspěvková organizace Ministerstva kultury ČR.

Název Centrum paměti a dialogu Bubny odráží novou vizi a hodnoty organizace, která usiluje o silnější spojení s komunitou, širokou veřejností a partnery. Odkazuje k místu paměti a zároveň vyjadřuje podstatu jeho fungování – respektuje minulost, ale evokuje živé centrum dění, zároveň má v sobě i připomínkový a vzdělávací rozměr.

věčná

Hudební festival nejen terezínských skladatelů
2. 2. – 20. 3. 2025

www.vecnanadeje.org

naděje

2. 2. 2025, 11.00 hod
Ústřední knihovna Praha

Kůhňův dětský sbor
Václav Trojan: Broučci
Otakar Jeremiáš: Národní lidové písně

2. 2. 2025, 19.30 hod
Kostel Sacre Coeur

Zahajovací koncert

Pražští komorní sólisté,
Pražský katedrální sbor

Radek Baborák – dirigent
Karel Dohnal – klarinet
Tamara Morozová – soprán
Pavel Kšica – baryton

4. 2. 2025, 19.30 hod
Španělská synagoga

Belfiatio Quintet

6. 3. 2025, 19.30 hod
Galerie Beseder

Vilém Vlček – violoncello
Marek Kozák – klavír

8. 3. 2025, 19.00 hod
Jazz Dock

Emil Viklický Trio

14. 3. 2025, 19.30 hod
Divadlo Venuše ve Švehlovce

Divadelní představení
"Gido – portrét skladatele"

20. 3. 2025, 19.30 hod
Novoměstská radnice

Wiener Klavierquartett

Partneři: ALEF NULA, a.s., ČEPS, a.s., Pražská energetika, a.s., Ministerstvo kultury ČR, Hlavní město Praha, CYRRUS, a.s., Státní fond kultury ČR, RSBC Advisory s.r.o., STORAGE ONE, a.s. / Mediální partneři: Respekt, Časopis Harmonie, KlasikaPlus.cz, Opera PLUS, Rádio Classic, Český rozhlas D-dur

Rok 2024 v Památníku Terezín

Jan Roubínek, ředitel Památníku Terezín

Rok 2024 byl v Památníku Terezín ve znamení připomínání 80. výročí událostí, jež se odehrály v předposledním roce druhé světové války. Byl to válečný rok, který již sice předznamenával konečné vítězství spojenců nad nacistickou diktaturou, docházelo v něm ale ještě k mnoha tragickým událostem, které trvale poznamenaly také československé židovské vězně. Mnoho z nich proto umíralo i v roce 1944.

I v uplynulém roce nám Terezínská iniciativa vždy stála po boku a byla naším oddaným strategickým partnerem. Také ale aktivně Památníku Terezín pomáhala organizovat několik tradičních akcí.

Jednou z našich prvních kulturních událostí byl *Průvod světél* k připomenutí *Mezinárodního dne památky obětí holocaustu*, při němž účastníci kráčeli se svíčkami z Terezína ke krematoriu na židovském hřbitově v nedaleké Bohušovické kotlině. Zúčastnilo se jej mnoho dobrých lidí, kterým nejsou tragické kapitoly novodobé historie lhostejné. Jedním z našich vzácných hostů byla i místopředsdkyně Evropské komise pro hodnoty a transparentnost Věra Jourová.

8. března jsme si společně připomněli 80 let od vyvraždění tzv. zářijových transportů terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Březince, kdy bylo během jediné noci zavražděno 3792 československých občanů židovského vyznání. K připomenutí tohoto smutného výročí Památník Terezín pro své návštěvníky otevřel výstavu, jejímž záměrem bylo tuto smutnou událost připomenout.

Květnovým veřejným čtením jmen na nádvoří před terezínskou modlitebnou jsme si připomněli *Jom ha šoa*, den, který je výročím povstání židovských vězňů ve varšavském ghettu v roce 1943. Poté se jeho účastníci přesunuli do Magdeburských kasáren ke zhlédnutí divadelního představení českobudějovického divadla SUD s názvem „*Nácvik na večírek*“ o posledních epizodách životů českého spisovatele a novináře Karla Poláčka a jeho partnerky Dory Vaňákové.

Terezínská tryzna je již tradičně svátkem znovu nabyté svobody v době války persekovaných vězňů. Loňské terezínské tryzny se zúčastnili nejvyšší ústavní činitelé: prezident České republiky Petr Pavel, předseda Senátu Parlamentu České republiky Miloš Vystrčil, předsdkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Markéta Pekarová Adamová a předseda vlády České republiky Petr Fiala. Společně s Markétou Pekarovou Adamovou promluvila k veřejnosti i přeživší Dita Krausová, která vyzvala ke zvážení zavedení nového učebního předmětu na školách. Nazvala by jej *Tolerance*. Naše generace by se tak podle Dity Krausové mohla vymanit z uzavřeného kruhu nesnášenlivosti, násilí a válek.

V měsíci červnu historici Památníku Terezín provedli naše návštěvníky komentovanou prohlídkou bývalým terezínským ghettom. Prováděli je po stopách návštěvy delegace *Mezinárodního výboru červeného kříže*, která se v červnu

Památník Terezín

Průvod světél v Terezíně

Z divadelního představení „Nácvik na večírek“

Z Terezínské tryzny v květnu

Vystoupení Lenky Lichtenberg

roku 1944 stala smutným nástrojem nacistické propagandy, tak dokonale provedené, že jí uvěřili i samotní členové této delegace. V červnu uplynulého roku jsme také v Památníku Terezín hostili pražskou umělkyni žijící v Kanadě Lenku Lichtenberg, která vystoupila se svým albem s názvem *Zlo-ději snů*, skládajícím se ze zhudebněných básní napsaných v terezínském ghettu její babičkou. Zpěvačka Lenka Lichtenberg získala v Kanadě prestižní cenu *Juno Award*, jež je paralelou amerických *Grammy*. V červnu proběhlo s laskavou organizační a finanční podporou Terezínské iniciativy

slavnostní vyhlášení výsledků XXVIII. ročníku výtvarné soutěže Memoriálu Hany Greenfieldové s názvem „První věc, kterou udělám po válce bude...“ Bylo zvoleno téma pozitivní, nepříliš rezonující s dnešní dobou, zmítané válečnými konflikty, ale naděje jejich ukončení a návratu vězňů z války domů zůstává vždy a stále živá.

V měsíci září otevřel Památník Terezín svého druhu zcela jedinečnou výstavu s názvem „*Nezlomení*“. Jednalo se o výsledek výzkumu a jeho prezentaci v podání týmu našeho dokumentačního oddělení. Vypráví o osudech důstojníků prvorepublikové Československé armády v protinacistickém odboji a jejich následné perzekuci. Jména některých našich hrdinů, například generála Josefa Bílého, či generála Ludvíka Krejčího, možná někteří naši návštěvníci slyšeli díky této výstavě poprvé. Na konci měsíce září jsme se rovněž se členy Federace židovských obcí setkali na terezínském židovském hřbitově u příležitosti tradiční vzpomínky *Kever Avot*. Ta již od temných dob komunistické diktatury připomíná osudy českých obětí holocaustu. Ze židovského hřbitova jsme se vydali k pietnímu místu na břehu řeky Ohře, abychom společně vzpomenuli snahu nacistů o zahazení stop jejich hrůzovlády nasypáním popele obětí terezínského ghetta do jejich vod v listopadu 1944.

Milí přátelé, rád bych vám všem velice poděkoval za vaši trvalou podporu. Přeji vám a vašim blízkým pevné zdraví v nadcházejícím roce! Budu šťasten, pokud Památníku Terezín vaši podporu i nadále zachováte.

MINULÝ ROK V ŽIDOVSKÉM MUZEU V PRAZE

Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze

Zuzana Pavlovská a tým OVK

Také v minulém roce nabídlo Židovské muzeum v Praze řadu kulturních a vzdělávacích pořadů. Připomněli jsme široké veřejnosti významná výročí a osobnosti spojené nejen s židovskou kulturou. Z této pestré nabídky vyčnívají dvě významné události. Připomínka 100. výročí úmrtí spisovatele Franze Kafky a 30. výročí navrácení muzea židovské komunitě.

V rámci vzdělávacích aktivit zajišťovalo Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze (OVK ŽMP) v obou svých pobočkách v Praze i Brně pravidelné vzdělávací programy pro školy, kterých se zúčastnilo 17 099 studentů z ČR a 921 studentů ze zahraničí (Německo, USA,

Maďarsko, Polsko, Izrael a další). Velký zájem za strany škol byl i nadále o workshopy věnované tematice šoa a antisemitismu. Nejčastěji vyučovaným programem byl v loňském roce workshop *Hanin kufřík*, dále pak programy *Holocaust v dokumentech*, *Ghetto Lodž*, *Nevítaní cizinci*, *Dobrodruhy proti své vůli* a *Reflexe*.

Lektoři OVK ŽMP se snaží průběžně aktualizovat své programy, tak aby lépe vyhovovaly potřebám současných studentů. A proto během minulého roku pracovali na úpravě jednoho z našich nejoblíbenějších vzdělávacích programů – **Hanin kufřík**. Ve spolupráci s vynikajícím animačním studiem **Hato Hato** jsme vytvořili poutavou prezentaci, která bude dostupná ve formě aplikace. Nová podoba programu ►

Prosincové oslavy Chanuky završil koncert Světlo Chanuky

přináší interaktivní prvky, moderní vizuální zpracování, a ještě více možností, jak oslovit mladé publikum a přiblížit jim nejenom příběh Haničky Bradyové.

Jsme také velmi rádi, že Židovské muzeum v Praze získalo akreditaci programu Erasmus+. Díky tomu se zaměstnanci muzea mohou zapojit do řady aktivit podporovaných tímto programem, jako jsou mezinárodní spolupráce, výměnné pobyty, vzdělávací výjezdy a další projekty zaměřené na sdílení zkušeností a prohlubování odborných znalostí. V minulém roce měli kolegové možnost navštívit např. Polin – Muzeum dějin polských Židů, Židovské muzeum v Římě nebo Alhambru v Granadě.

Pro pedagogy a zaměstnance paměťových institucí jsme v minulém roce uspořádali pět jednodenních seminářů v pražské i brněnské pobočce. O semináře je stále velký zájem a nás těší, že na jejich obsahu můžeme spolupracovat s mnoha odborníky.

V roce 2024 připravilo Oddělení pro vzdělávání a kulturu ŽMP širokému publiku také bohatou nabídku večerních pořadů. Od ledna do prosince mohli posluchači navštívit celkem 39 kulturních večerů:

Připomněli jsme si 100 let od úmrtí Franze Kafky sérií programů, včetně přednášky germanisty Štěpána Zbytovského a Veroniky Jičínské, a panelových diskusí „Transatlantic Kafka“.

Březen přinesl emotivní koncert Oly Biliňské s texty v jidiš, v dubnu jsme se věnovali projektu **Library of Lost Books**, který zájemcům představil Michal Bušek v přednášce *Historie ještě není dopsána*.

Velkou pozornost vzbudil živý záznam populárního podcastu *Přepište dějiny*, který byl věnován tématu Židovská radikální levice v první polovině 20. století.

Příznivci literatury se mohli setkat s izraelskou spisovatelkou Limor Regev

Tradiční koncert ke Dni památky obětí šoa (Jom ha-šoa ve-ha-gvura) s Krása Quartetem byl důstojnou připomínkou obětí holocaustu. Září patřilo oslavám 30 let od navrácení muzea židovské komunity, které ve Španělské synagoze nabídly pestrý kulturní program s vystoupením Lauderových škol a koncerty David Dorůžka Trio, Das Thema a Mała Orkiestra Dancinowa.

V témže měsíci jsme prezentovali i významnou publikaci *Prague and Beyond: Jews in the Bohemian Lands*, vytvořenou mezinárodním týmem badatelů.

Podzimní aktivity zahrnovaly uvedení divadelní hry o Karlu Poláčkovi souborem SUD, koncert studentů HAMU a přednášky významných hostů, jako byla Monika Zgustová s knihou o Mileně Jesenské nebo Miriam Mouryc z Jad Vašem o současném izraelském umění.

Prosincové oslavy Chanuky završil koncert *Světlo Chanuky: tradice, hudba a naděje* s orchestrem Širat hajam pod vedením Heleny Divecké. A příznivci literatury se mohli setkat s izraelskou spisovatelkou Limor Regev, autorkou knihy *Chlapec z bloku 66*.

Od května do června mohli návštěvníci v Oddělení pro vzdělávání a kulturu zhlédnout výstavu *Cesta do neznáma – příběh Nicolase Wintona a zachráněných dětí*. Výstava prezentovala práce žáků Základní umělecké školy Adolfa Voborského, které se inspirovaly příběhem této záchranné akce. Koláže a skici vyjadřovaly sílu lidského hrdinství a naděje, přibližovaly činy Nicolase Wintona a jeho spolupracovníků, díky nimž bylo během druhé světové války zachráněno 669 židovských dětí.

Programy probíhaly převážně v Maiselově synagoze, ale také v auditoriu Oddělení pro vzdělávání a kulturu. Rádi bychom poděkovali všem návštěvníkům, kteří nás podpořili svou účastí, a také děkujeme za vřelou spolupráci vzdělávacím a kulturním organizacím, které se podílely na realizaci těchto programů.

Krátké ohlédnutí za činností Dokumentace šoa v roce 2024

Tomáš Bělohlávek, vedoucí Odboru archivů ŽMP

Dokumentace šoa, která po stránce organizační patří do Odboru archivů Židovského muzea v Praze, se věnuje všestrannému zpracování a katalogizaci písemných dokumentů, fotografií a dalších materiálů souvisejících s obdobím druhé světové války a tematikou šoa.

V průběhu celého loňského roku pokračovala kontinuální digitalizace a zpracování nově přijatých i stávajících dokumentů, natáčení rozhovorů s pamětníky a vyřizování badatelské agendy. Pracovníci Dokumentace šoa se zaměřili v rámci pořádacích prací zejména na zpracování a katalogizaci osobních pozůstalostí, které obsahují nejrozličnější dokumenty úřední a osobní povahy (nejčastěji se jedná o korespondenci, rodinné fotografie a alba, deníkové záznamy, památníky, cestovní a identifikační doklady, pracovní knížky apod.). Celkem bylo v roce 2024 uspořádáno a v databázi CollectiveAccess zkatalogizováno 10 osobních fondů. Veškeré takto zpracované dokumenty zpřístupňujeme badatelské veřejnosti v našem on-line katalogu <https://collections.jewishmuseum.cz/>, pokud to umožňují příslušné právní předpisy i charakter těchto dokumentů.

Osobní pozůstalosti jsou průběžně doplňovány o další dokumenty související s problematikou šoa, které nám darují či zapůjčí jednotlivci a instituce z domova i z ciziny. Na základě darovacích smluv byly naše sbírky obohaceny o nové přírůstky z rodinných archivů jak z České republiky, tak ze zahraničí (zejména z Francie a Spojených států amerických).

V roce 2024 pokračovalo také nahrávání rozhovorů s pamětníky, které Židovské muzeum v Praze uskutečňuje již od roku 1990. Po natočení zvukového záznamu následuje vlastní zpracování rozhovoru, které zahrnuje přepis, editaci, autorizaci a finální katalogizaci rozhovoru v databázi CollectiveAccess. V loňském roce se nám podařilo zaznamenat úhrnem 32 autentických svědectví (z toho 8 narátorů pocházelo z první a 24 osob z druhé generace). Interview byla natáčena v České republice a ve Spojených státech amerických. Dodejme, že tento důležitý orálně historický projekt dlouhodobě podporuje Nadační fond obětem holocaustu (NFOH).

Jedním z mnohaletých cílů Dokumentace šoa je vyhledávání a zveřejňování fotografií obětí holocaustu. Tyto fotografické snímky získáváme jednak z našich vlastních sbírek, jednak ve spolupráci s jednotlivci, rodinami a paměťovými institucemi. Nově objevené fotografie jsou po pečlivém naskenování a katalogizaci zveřejněny v rámci Digitálního rozšíření Pinkasovy synagogy (<https://pinkas.jewishmuseum.cz/cs/>). V roce 2024 se nám podařilo publikovat dalších 700 portrétů obětí šoa (z toho 240 fotografií pocházelo ze Státního okresního archivu Brno-venkov, 270 snímků ze Státního okresního archivu v Příbrami, 138 portrétů jsme získali od soukromých dárců a 52 fotek pocházelo ze sbírek Židovského muzea v Praze).

V gesci Dokumentace šoa je také péče o Památník obětí šoa z českých zemí v Pinkasově synagoze. Počátkem roku 2024 zajistila Dokumentace šoa dopsání dodatků a opravy

stávajících nápisů na zdech Pinkasovy synagogy. Práce provedla odborná restaurátorská firma s mnohaletými zkušenostmi. V rámci dodatků doplnili písmomalíři na stěny celkem 5 nových jmen židovských obětí z Prahy, Loun, Strak, Vysokého Chvojna a Vraňan. Dále bylo opraveno dvanáct nápisů z Prahy, tři z Tábora, po dvou nápisech z Bavorovic, Boskovic, Dírné, Přehořova a Soběslavi a po jednom nápisu z Brna, Holešova, Holic, Jičina, Mladé Vožice, Netolic, Plzně, Radonína, Stádlce, Tučap, Ústí nad Labem a Vlkančic. Další opravy a doplňování nápisů v Pinkasově synagoze budou provedeny počátkem letošního roku.

Díky rozsáhlé digitalizaci dokumentů lze studovat velkou část našich sbírek z pohodlí domova, přesto navštívilo naši studovnu 46 tuzemských i zahraničních badatelů. V rámci badatelské agendy dále pracovníci Dokumentace šoa vyřizovali žádosti o informace, badatelské dotazy, sestavovali rešerše a poskytli řadu konzultací k dějinám perzekuce židovského obyvatelstva v době 2. světové války. Vypracovali také podklady pro osazení kamenů zmizelých (tzv. „Stolpersteinů“) v českých a moravských městech.

Pokračovala rovněž kooperace s mnoha tuzemskými paměťovými a vědeckými institucemi. Nejužší spolupráce probíhá s Památníkem Terezín na přípravě nové stálé expozice Muzea ghetta a dále s institucemi zapojenými do Evropské infrastruktury pro výzkum holocaustu (tzv. českého uzlu EHRI), který zpřístupňuje data o obětech šoa a usnadňuje orientaci při vyhledávání archivních pramenů a dalších materiálů k dějinám holocaustu. Mezi tyto instituce patří nejen Památník Terezín, ale také Národní archiv, Masarykův ústav a archiv AV ČR a Institut Tereziánské iniciativy.

Dokumentace šoa se v loňském roce podílela též na osvětové, přednáškové a výstavní činnosti. V rámci vzdělávání pro pedagogy proběhla v prostorech Odboru pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea přednáška na téma *Tereziánský rodinný tábor*. Ve spolupráci s Institutem Tereziánské iniciativy jsme participovali na provádění skupiny členů Tereziánské iniciativy, rodin přeživších a studentů v Památníku Auschwitz-Birkenau s akcentem na historii a místa úseku tzv. tereziánského rodinného tábora. Ve spolupráci s Nadačním fondem obětem holocaustu (NFOH) jsme se také podíleli na tvorbě textů a výběru obrazového materiálu pro nově připravovanou putovní výstavu *Vězni z českých zemí v nacistických koncentračních táborech*. Jako každý rok jsme zajistili komentované prohlídky v areálu Pinkasovy synagogy.

Kontinuální výzkum dějin šoa, zpracování osobních pozůstalostí a nahrávání rozhovorů s pamětníky bude probíhat i v letošním roce.

Uplynulý rok v Centru paměti a dialogu Bubny

Pavčina Šulcová, ředitelka CPDB, foto Ondřej Besparat

V první polovině roku 2024 realizoval Památník ticha pod vedením Pavla Štingla řadu významných akcí zaměřených na reflexi historických událostí a paměť místa nádraží Praha-Bubny. Mezi nejvýznamnější patřila divadelní představení (*Strange Love, Pravda o vzniku Československé republiky, Továrna na Absolutno*) a komponované koncertní programy *Vzpomínka na BIIb* k připomínce obětí holocaustu. Diskusní akce zahrnovaly odbornou debatu v Senátu PČR na téma „Kultura paměti jako svébytná kulturní disciplína“ a názorová fóra na téma „Okupace – Kolonizace“ a „Války slov“. Památník ticha se rovněž podílel na pojmenování ulice Nicholase Wintona v Praze 7. V září došlo k obměně vedení na základě výběrového řízení Ministerstva kultury, ve kterém uspěla Mgr. Pavčina Šulcová. Ta se po jmenování do funkce ředitelky zaměřila na revitalizaci projektu a přípravy rekonstrukce. V říjnu, v den zahájení židovských transportů, navázala symbolickou akcí na tradiční položení květin u zdi holešovického hotelu, kterou už řadu desetiletí pořádá Terezínská iniciativa. Pod vedením ředitelky Pavčiny Šulcové bylo nasvícení fasády hotelu Mama Shelter k připomínce zahájení transportů židovského obyvatelstva z Prahy, organizované s Židovským muzeem v Praze, festivalem Signal,

hotelem Mama Shelter a Národní galerií v Praze. Záštitu udělil ministr kultury České republiky Martin Baxa, starosta Prahy 7 Jan Čížinský a Federace židovských obcí. U pamětní desky promluvili Michal Stránský, předseda TI, a Jan Čížinský, starosta Prahy 7. Autorem uměleckého ztvárnění byl Tomáš Luňák. Na podzim se rovněž konalo několik komentovaných prohlídek ve spolupráci s Open House Praha, vzdělávací semináře pro pedagogy a výstava fotografií Richarda Homoly *Svědectví terezínských zdí* pořádaná v Památníku Terezín. Současně došlo k rozhodnutí o přejmenování a redesignu vizuální identity organizace. Nový název *Centrum paměti a dialogu Bubny* (CPDB) odráží rozšířenou vizi a cíle organizace, jejímž posláním je uchovávat paměť obětí šoa a být živým místem, které spojuje minulost s přítomností prostřednictvím kvalitních vzdělávacích a kulturních programů. Nabídne bezpečný prostor pro setkávání, zamyšlení, inspiraci, reflexi a diskusi. Bude hledat nové formy připomínkových akcí spojených s historickou pamětí místa a vybízet k odpovědnosti a osobnímu zapojení v rámci pluralitní demokratické společnosti v souladu s evropskou a národní strategií o podpoře židovského života a boji proti všem formám antisemitismu, rasismu, nenávisti a diskriminace.

Videomapping na Mama Shelter hotel v říjnu 2024

Institut Tereziánské iniciativy v roce 2024

Tomáš Kraus

Po několika turbulentních ročnících se v minulých třech letech podařilo zastavit degradaci a úpadek Institutu Tereziánské iniciativy (ITI) a stabilizovat ho tak, aby se vrátil ke svému původnímu poslání a zároveň plnil úkoly, dané mu aktualizovanou zakladatelskou smlouvou v roce 2021.

V tomto smyslu lze činnost ITI v roce 2024 rozdělit zhruba na tři oblasti. Šlo především o připomínku obětí holocaustu, a to v různých formách v průběhu roku, přičemž veřejné čtení jmen obětí holocaustu *Jom ha-Šoa* se stalo jakousi vlajkovou lodí ITI směrem k veřejnosti. Druhou oblastí je i nadále vzdělávání, ve kterém se Institut zaměřuje především na práci s učiteli. V neposlední řadě je důležitá oblast badatelská, kde se ITI soustřeďuje především na práci s databází *holocaust.cz* a jejím doplňováním ze sekundárních zdrojů. V tomto smyslu byl překvapivý rozsah oblastního archivu v Mladé Boleslavi, na který se ITI v roce 2024 soustředil. Smyslem této práce je především vytrhnout oběti holocaustu z anonymity, navrátit jim jejich identitu a pokud možno i tvář. V této oblasti je ITI také součástí konsorcia EHRI.CZ a ve spolupráci s dalšími institucemi se podílí na realizaci výzkumné infrastruktury Lindat/Clariah.

ITI se zapojil do projektu záchranu továrního komplexu v Brněnci, známé z knihy a filmu *Schindlerův seznam*. Úmyslem realizátorů projektu je záchrana tamních budov, ve kterých bude umístěno vzdělávací středisko, muzeum Oskara a Emile Schindlerových, jakož i připomínka významné podnikatelské rodiny Löw-Beerů, která tento závod před válkou vybudovala. V neposlední řadě zde bude umístěna i expozice téměř zapomenutých avantgardních textilních výtvarníků a výtvarnic, z nichž někteří zahynuli během holocaustu.

V rámci připomínky obětí holocaustu se ITI aktivně zúčastnil pietní akce v Náchodě, připomínající osvobození ženského koncentračního pracovního tábora ve vedlejším – již polském – městě Kudowa. Tato akce bude pokračovat sérií dalších pietních událostí v roce 2025. Připravován je také důstojný památník se jmény obětí holocaustu, deportovaných z oblasti dnešního pražského Chodova. Nápaditá skulptura bude umístěna v blízkosti známého a frekventovaného nákupního centra Westfield.

V oblasti vzdělávání uspořádal ITI tři semináře pro učitele pod názvy *Uměním proti smrti, Antisemitismus a my a Tereziánský rodinný tábor*, přičemž poslední z nich proběhl přímo ve městě Osvětim jakožto součást pietní připomínky 80. výročí vyvraždění rodinného tábora ve dnech 8. a 9. března, a to přímo v areálu bývalé sekce BIIb Auschwitz-Birkenau. Mimo to ITI navázala spolupráci s pražskou pobočkou University of New York, kde pořádá přednášky o holocaustu. Ty jsou rovněž v programu ředitele ITI, který je v roce 2024 pořádá pro různé publikum, od základních škol až po Akademii věd ČR.

ITI dlouhodobě spolupracuje s některými velvyslanectvími v Praze, především s izraelským, německým, ale i s americkým a britským. Nejintenzivnější vztah má však se zastoupením rakouským, a to především díky dlouhodobému angažmá *Gedenkdienst*, tedy služby, která ITI poskytuje celoročně jednu pracovní sílu. V roce 2024 tuto činnost

zajišťovala jedna studentka, kterou v září vystřídal student. S rakouskou ambasádou rovněž ITI uspořádal významné setkání při příležitosti 30. výročí své existence, kterého se zúčastnil mj. i předseda Senátu Parlamentu ČR Miloš Vystrčil, který vysoce ocenil práci ITI.

ITI se rovněž intenzivně zajímá o situaci ve městě Tereziín. Byl jedním z těch, kteří volali po záchraně Pěchotních (v dobách tereziánského ghetta tzv. Drážďanských) kasáren. Tato iniciativa vyústila v usnesení vlády ČR, která vyčlenila ve státním rozpočtu významnou částku na obnovu „pevnostních měst“ Tereziína a Josefova. Zároveň ITI a jeho ředitel iniciovali finanční spoluúčast Ústeckého kraje na záchraně nejen tohoto objektu, ale i dalších tří ve městě. Již nyní se jedná o vhodné náplni objektů poté, co budou zrekonstruovány, a to tak, aby v nich byl prostor pro další formy připomínky obětí holocaustu, např. umístěním stálé expozice původně nacisty konfiskovaných uměleckých předmětů, které stát nevrátil, protože se o ně nepřihlásili dědicové. Zároveň ITI uspořádal ve městě fotografický workshop pod vedením významného fotografa a pedagoga Karla Cudlína.

Již v předchozím roce vznikla iniciativa, směřující k převzetí agendy tzv. Stolpersteinů (někdy také tzv. kamenů zmizelých) ze strany ITI. Jakkoli by to bylo zcela logické – pořadatelé při umísťování těchto kamenů do dlažby velkých měst k získání podkladů většinou využívají databázi *holocaust.cz* – prozatím k takovému kroku z administrativních a personálních důvodů nedošlo.

Jedním z témat, formulovaných při restartu organizace v roce 2021, bylo obnovení publikační činnosti. V závěru roku 2024 byla vydána publikace Kateřiny Nejedlé o osudech významné podnikatelské rodiny Roubíčkových z Chocně. Stala se tak prvním titulem řady, kterou ITI připravuje i na další roky.

Závěr roku 2024 byl však poznamenán nepřijemným incidentem. ITI na svých stránkách připomíná různá výročí, vztahující se k tématům, kterými se zabývá. V době náhlého onemocnění ředitele umístila jedna z pracovnic na stránky ITI text, komentující první výročí masakru Hamásu při teroristickém útoku na Izrael 7. října 2023. Použila při tom částečně zahraniční zdroj, jehož text byl kontroverzní a dal se vyložit jako kritika Izraele. Přesto, že byl tento komentář téměř okamžitě odstraněn a nahrazen textem ředitele, vyvolala tato událost vlnu kritických hlasů. Někteří se snažili této situaci zneužít a vyvolat nepřiměřenou kampaň, směřující až ke zrušení Institutu.

Chápu, že diskuse k tomuto vážnému incidentu pochopitelně zintenzivnila dlouhodobé úvahy zakladatele ITI, spolek Tereziánská iniciativa, o změně jména Institutu tak, aby nebyly obě organizace vzájemně zaměňovány.

Předpokládám, že k tomuto kroku dojde brzy počátkem roku 2025.

Rezistence – zdroj naší schopnosti vzdorovat zlu!

(aneb k části historického příběhu československých Židů před 80 lety)

Zlatica Zudová-Lešková

Zásadní nadějí pro židovské obyvatelstvo žijící ve válečné Slovenské republice se stala vojenská, politická a občanská revolta, která se krátce po osvobození vryla do historie druhé světové války jako Slovenské národní povstání (SNP), jehož 80. výročí jsme si před necelým půlrokem připomínali s úctou a hrdostí. Značné zainteresování Židů na samotném povstání bylo jasným důkazem jeho významu jak pro Slovensko, tak obnovu Československa, ale i pro Židy střední Evropy samotné. Není pochyb o tom, že Židé právě v závěru druhé světové války v letech 1944 až 1945 psali i své národní a státní dějiny.

Nebyla to náhoda, vždyť židovští občané Slovenska byli součástí protifašistického a protistátního odporu jednoznačně už od března 1939. Mladí židovští muži opouštěli tajně Slovensko ve směru do Polska, ale i Maďarska již od vyhlášení jeho státní samostatnosti, chápající tento akt jako zradu na demokratickém Československu a současně jako zásadní krok k volnému praktikování antisemitismu. Další je následovali v důsledku vládního nařízení z 24. dubna 1939 o „*vyloučení židů z veřejných služeb*“ a zvláště po zlegalizování řešení židovské otázky *Nářízením o právním postavení Židů* (tzv. Židovským kodexem) z 9. září 1941, kterým byla nastolena nejen důsledná izolace židovského obyvatelstva od slovenské majority, ale i jeho propad do postavení občanů druhého řádu. Mnozí, včetně dělníků 6. robotného praporu slovenské armády, po útěku vstupovali do československých vojenských jednotek v zahraničí.

Slovenští politici si kodexem otevřeli cestu k arizaci, násilnému vyvlastňování židovského majetku, k následně úřední koncentraci židovského obyvatelstva v pracovních střediscích, táborech a ghettech. Zakončení slovenského *Řešení židovské otázky* tvořily transporty s více než sedmdesáti tisíci židovských žen a mužů, ale též dětí, jež směřovaly od 25. března 1942 do německých vyhlazovacích táborů zřízených na území Polska. Oddanost a pochlebování německým nacistům vedla slovenské státníky až k ochotě platit nacistům za každého deportovaného Žida tzv. osidlovací poplatek ve výši 500 říšských marek.

Za těchto bezprecedentních okolností se tajně formovala židovská odbojová opozice mládeže v rámci sionisticky zaměřených uskupení – levicově orientované organizace Hašomer Hacair, skautského liberálního hnutí Makabi Hacair a též nábožensky orientované organizace Bnej Akiva, které spojoval zásadní programový cíl, usilovat o přesídlení svých členů do Erec Jisra'el, což se však plně nezdařilo a její svěřenci se neváhali zapojit do odboje. Současně se osud Židů na Slovensku, potom co 20. října 1942 byla ukončena první vlna transportů a hrozilo jejich opakování, snažila zvrátit zvláště ilegálně činná Pracovní skupina pod vedením Gizely Fleischmannové, a rovněž členové Ústředny Židů, jejíž reprezentace se také podílela na vyzbrojování odpůrců režimu. Židé se vědomě stali členy ilegálních protifašistických organizací Obrana národa, Demec, Justícia, Flóra, JaR a aktivně pracovali i v Komunistické straně Slovenska, v řadách sociálních demokratů a agrárníků.

Mnozí bez rozdílu vyznání, ale převážně levicového smýšlení, stáli u zrodu prvních partyzánských jednotek – tzv. Jánošíkových družin, v roce 1942 a i v následujících letech, významně rozšiřovali řady partyzánů. Do jejich řad vstupovali rovněž potom, co německá vojska 29. srpna 1944 zahájila okupaci slovenského území, ke kterému svolil sám prezident slovenského státu. Vojenské povstalecké velení neprodleně vyhlásilo stav bojové pohotovosti, přičemž již v přípravném období ministr národní obrany československé exilové vlády v Londýně prohlásil partyzánské jednotky za součást Československé branné moci, přičemž se počítalo s jejich nasazením v týlu nepřítel. Postupně bylo utvořeno na čtyřicet jednotek, ve kterých bojovali nejen slovenští Židé, ale rovněž Židé z okolních zemí, včetně Německa a Maďarska, bývalí váleční zajatci z německých stalagů, utečenci z ghatt a všech druhů koncentračních táborů. V září 1944 se příslušníci 2. čs. partyzánské brigády Stalin stali rovněž slovenští Židé Walter Rosenberg (Rudolf Vrba) a Alfred Wetzler (Jozef Lánik), kteří 7. dubna 1944 uprchli z Osvětimi-Březinky a o dvacet dní později dopsali v Žilině detailní zprávu o fungování největšího nacistického koncentračního a vyhlazovacího tábora. V červnu 1944 byla zpráva za pomoci odbojové skupiny Flóra dopravena do Švýcarska, následně do Spojených států amerických a do Vatikánu. Odvysílala ji rozhlasová společnost BBC a byla publikována v několika novinách spojenců.

Na konci srpna 1944 židovští vězni tří pracovních táborů etablovaných ve Výhních, Seredi a Novákách v průběhu dvou dnů významně rozšířili řady bojujících jednotek 1. československé armády (1. ČSA) na Slovensku, a též početných partyzánských uskupení. Ojedinelá situace vznikla v Pracovním táboře Nováky, jenž byl podle předem vypracovaného plánu rozpuštěn a evakuován židovskou táborovou samosprávou a následně 300 mladých mužů nastoupilo k vyzbrojení do vojenského skladu v Zemianských Kostolanech. Jednotka židovských dobrovolníků pod velením Imricha Müllera (později žil pod jménem Ivo Milén) byla jako Židovská rota Nováky zařazena nejdříve mezi pěší jednotky skupiny kpt. Adolfa Weinholda 1. ČSA na Slovensku a po 9. září 1944 se jednotka stala součástí IV. taktické skupiny „Muráň“. Židovská rota Nováky v době SNP tvořila kompaktní bojový útvar složený výlučně ze židovských vojáků a je označována v Evropě za druhý nejpočetnější vojenský útvar bojující proti wehrmachtu v letech 1944–1945, hned

po Židovské brigádě, zformované ve stejnou dobu a následně nasazené do bojů v Itálii.

Židovští muži, kteří především pro tělesnou indispozici neprošli vojenským výcvikem, a rovněž ženy se zapojily do povstaleckého dění na úseku zpravodajském, kulturním, propagačním, pracovali jako překladatelé, stali se pracovníky povstaleckého Svobodného slovenského vysílače, redigovali a rozšiřovali povstalecký tisk a tiskoviny, organizovali a budovali zázemí politickým a vládním institucím v čele se Slovenskou národní radou (SNR), ale i spojeneckým misím jako v případě příslušníků jedinečné operace na povstaleckém území s krycím názvem Amsterdam v čele s kpt. Zwi Ben Yaakovem.

Všichni – a židovští bojovníci obzvláště – si uvědomovali, jak je důležité vítězství povstalců pro jejich záchranu a záchranu jejich rodin, a to navzdory faktu, že si byli jisti více smrtí než životem. Nesporně úspěch SNP se stal důležitým motivem k jejich osobní zainteresovanosti na porážce Němců i válečné Slovenské republiky. Bohužel, postupující nepřátelské armády zmařily naději na život tisícům z nich. Postupné ovládnutí všech důležitých komunikací, zatlačení povstalců do těžkého horského terénu, zničení nebo ochromení jakékoliv existence všech vojenských, politických a občanských autorit povstání, a především vystřídání regulérních německých vojenských jednotek bezpečnostními, policejními, speciálními protipartyzánskými německými a slovenskými komandy, jasně deklarovalo porážku povstání. Ostatně na územích, která jej z rozličných důvodů nepodpořila, již od začátku září 1944 docházelo k plnému návratu politického režimu, jenž umožnil návrat k otevřenému celoslovenskému pronásledování Židů s cílem obnovení deportací židovského obyvatelstva do koncentračních táborů. Transporty byly výsledkem řádění jak slovenských, tak německých komand, která cíleně organizovala hony na Židy, aby je zbité dopravovala do nově zřízeného sběrného tábora v Seredi, odkud putovali do Osvětimi-Březinky ale i jiných táborů. Mnozí však byli bez udání důvodu zavražděni a spousta v nastalém zoufalství volila sama smrt.

Je na místě si položit otázky: jak SNP zasáhlo do života Židů? A jak mohli Židé v novelizovaném slovenském státě žít? Stručné shrnutí faktů je smutné:

Především ani povstání nezabránilo zahájení druhé vlny deportací Židů ze Slovenska do německých vyhlazovacích táborů. V rozmezí 30. září 1944 až 31. března 1945 bylo v 13 transportech odvezených přibližně 12 tisíc osob, včetně bezvládných a duševně nemocných. Obavy Gizely Fleischmanové se tak v plném rozsahu naplnily. Ona sama byla 15. října 1944 gestapáky zatčena a dva dny na to zařazena do čtvrtého transportu směr Osvětim, kde byla 19. října popravena. Činnost Pracovní skupiny již nebyla obnovena a Ústředna Židů byla koncem září úředně uzavřena. Její členové žili v ilegality.

Z důvodu nezapojení se Bratislavy a okolí do povstání a zdecimování židovského ústředí zde činného se nenaplnilo ani zásadní poslání židovských dobrovolníků, příslušníků operace Amsterdam – Zwi Ben Yaakova, Chavivy Reikové, Rafaela Reitze a Chajima Chermeše, kteří se dostavili na svobodné území v polovině září 1944. Avšak již nedokázali

všemi prostředky bránit a zachránit životy zbylých slovenských Židů a rovněž navázat spojení se zachránci maďarských Židů. Pokračovali však ve zpravodajské činnosti, snažili se spolupracovat s misemi Britů a Američanů, získat pomoc pro osiřelé děti a staré lidi soustředěné v Banské Bystrici a následně budovat únikové cesty a tábory přežití mimo město. Žádali SNR o občanskou pomoc pro Židy na povstaleckém území, avšak blížící se konec povstání všem jejich aktivitám učinil konec. Z celkového počtu 37 šlachim, vyslaných do střední Evropy a na Balkán, bylo 32 vysazeno či dopraveno do evropského galutu s konkrétními odbojovými úkoly. Třináct bylo zajato, vězněno, vyslýcháno a sedm jich bylo popraveno. Z operace Amsterdam přežil jenom Chajim Chermeš.

V poslední den října 1944, při přepadení židovské skupiny civilistů vedené příslušníky Amsterdamu komandem ukrajinských příslušníků skupiny SS Wildner, zahynulo i téměř celé vedení organizace Hašomer Hacair v čele s velitelem Egonem Rothem. Ucelená zůstala jen Hašomerská Kolektiva vedená Karolem Neufeldem (v Izraeli přijal jméno Akiva Nir), jenž organizoval odchod vězňů pracovního tábora Sered' do povstání a následně do partyzánských jednotek. Sám byl nucen se od ledna 1945 ukrývat na několika místech v Turci.

Hluboké zklamání postihlo rovněž bývalé vězně Osvětimi Waltra Rosenberga a Alfreda Wetzlera, kteří doufali, že jejich zpráva vyburcuje svobodný svět k záchraně ještě žijících vězňů v Osvětimi a též nově deportovaných maďarských Židů před jistou smrtí. Bohužel, nestalo se tak!

Od října 1944 až do lednových dnů 1945 nastalo pro Židy na Slovensku období k nepřezítí. Naději skýtala jen dokonalá anonymita v zimou zahalených horách, jež sice poskytovaly úkryt, ale také chlad, strach a hlad. Především ti, co nebyli vázání svou rodinou, válčili nadále téměř ve čtyřiceti partyzánských jednotkách po celém území Slovenska. Nadále bojovali vedle Slováků, odpůrců fašistického státu, spolu s příslušníky dalších národů s nepřítelem zákeřným v podobě specializovaných německých jednotek SS, komand Pohotovostního oddílu H bezpečnostní policie SIPO, bezpečnostní služby SD, ale též diverzních Abwehrgrupp včetně Edelweiss, které podporovaly domácí jednotky Slovenské domobrany, společně s Jagdverbande SS Slowakei a Pohotovostními oddíly Hlinkovy gardy, které jsou dodnes zodpovědné za masakry Židů, civilistů a zatčených povstalců. Statistika zločinů proti lidskosti, kterých se dopustily na Židech, již nikdy nebude naplněna a zůstane mementem pro všechny, jež sdílejí názor, že válka (i spravedlivá) vyřeší všechny nepravosti. Je však i potvrzením toho, že agresoru není možné ustoupit!

Až 22. ledna 1945, zahájením těžkých osvobozovacích bojů za podpory partyzánů o východoslovenské pohoří Branisko a následně o město Liptovský Mikuláš, kdy se ofenzíva změnila v řadu pozičních bojů, ve kterých se útoky střídaly s protiútoky, jež se protáhly až do 3. dubna, zavlála naděje na konec války. S postupujícími osvobozujícími armádami se zvláště pro židovské obyvatelstvo Slovenska znova otevíral život. Tentokrát již najisto!

Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob

Tisková zpráva Památníku Terezín

Památník Terezín zpřístupnil na stránkách Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob (<https://www.pamatnik-terezin.cz/databaze>) soubor skenů originálních kartotéčních lístků osob vězněných v terezínském ghettu v roce 1945 z fondu Okupační vězeňské spisy Národního archivu v Praze. Kartotéka čítající desítky tisíc karet přináší badatelům a rodinným příslušníkům vězněných osob nové informace, například o místě jejich bydliště v Terezíně. Kartotéka obsahuje i karty zemřelých na jaře 1945 a také karty osob, které dorazily do Terezína s evakuačními transporty na sklonku války. Zpracování této rozsáhlé kartotéky tak umožnilo doplnit Databázi politicky a rasově pronásledovaných osob o 869 osob, o kterých jsme dosud neměli žádné informace.

Památník Terezín také zveřejnil na stránkách Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob vybrané skeny z fondu Internační tábor Svatobořice Moravského zemského archivu Brně a evidenční karty židovského obyvatelstva ze Sedlčanska uložené v Státním okresním archivu Příbram.

Památník Terezín by chtěl tímto poděkovat kolegům z jmenovaných institucí za jejich svolení k publikování tak cenných zdrojů informací o vězních terezínského gheta.

Tyto práce byly provedeny v rámci projektu EHRI-CZ (EHRI-CZ | Evropská infrastruktura pro výzkum holokaustu). EHRI-CZ je součástí infrastruktury LINDAT/CLARIAH-CZ, která je plně podporována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky v rámci programu „velkých infrastruktur“.

JANA URBANOVÁ

*10. 11. 1937 †4. 10. 2023

Režisérka a dramaturgyně
Divadelního souboru Domu kultury Krupka,
pedagožka a herečka.

„Není krásnější věc na světě než divadlo.“

Za celoživotní přínos ochotnickému divadlu obdržela Jana Urbanová roku 2004 Zlatý odznak J. K. Tyla, v roce 2016 jí byla udělena Cena hejtmana Ústeckého kraje a roku 2020 za zásluhy v oblasti neprofesionálních divadelních a slovesných aktivit cena Ministerstva kultury ČR. Od ministryně kultury Heleny Třeštíkové dostala osobní blahopřání k 70. narozeninám.

„Necítím se tak důležitá, abych vzkazovala něco budoucím. Snad jenom přání, aby se to, čím prošla moje generace, už nikdy neopakovalo. Vím ale, že to zní jako banální fráze, protože i dnešní doba přináší řadu problémů.“
Jana Urbanová

„Důležité je, aby se nám podařilo v každé situaci se zachovat tak, abychom neztratili úctu k sobě a viru v lidí okolo sebe.“

Více o tvorbě a životě Jany Urbanové zde:

Janě Urbanové byla v Domě kultury Krupka odhalena pamětní deska.

Redakce časopisu se omlouvá Ireně Maclové, že ji nedopatřením v minulém vydání časopisu nezařadila mezi členy revizní komise, kam patří.

Slavnostní večer ukončil čtyřletý projekt Musica non grata

-mistran-, foto Václav Hodina

V zahajovací části slavnostního večera zazpívala Kateřina Kněžiková píseň Ilse Weberové Procházím se Terezínem (Ich wandere durch Theresienstadt) a píseň Sbohem a šáteček Vítězslavy Kaprálové.

V druhé části večera se promítal na konci potleskem oceněný dokumentární film režiséra Stein-Roger Bulla o projektu Musica non grata, který zaznamenal nejen průběh celého rozsáhlého projektu, ale také pohled do zákulisí a vyjádření několika hlavních osobností této mimořádné události.

Projekt Musica non grata z let 2020–2024 byl slavnostně ukončen na půdě Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v pondělí 25. listopadu minulého roku. Po čtyři roky obohacoval uměleckou scénu Prahy. Na scénách Národního divadla, zejména ve Státní opeře, se představila divákům

tvorba skladatelů, převážně z německy mluvícího prostředí meziválečného Československa.

Musica non grata předvedla tvorbu Alexandra Zemlinského, Arnolda Schönberga, Franze Schreker, Erwina Schulhoffa, Paula Hindemita, Jaromíra Weinbergera, Viktora Ullmanna, Hanse Krásky, Pavla Haase, Kurta Weila nebo Paula Abrahama.

Projekt také přiblížil díla trochu opomíjených skladatelek z období Československé první republiky – Julie Reisserové, Vítězslavy Kaprálové a Slávy Vorlové.

JE Andreas Künne, velvyslanec SRN

Martin Baxa, ministr kultury

Jan Burian, ředitel Národního divadla

Michaela Vidláková

Michal Stránský

Jak prošel táta Osvětímí

Jan Kovanic

27. ledna 1945 osvobodila Rudá armáda Osvětímí a přilehlé tábory, či lépe řečeno jejich zbytky, které zůstaly po jejich řízené likvidaci. Byly osvobozeny i lidské trosky, tedy ty, které zůstaly naživu a které nacisté nestačili včas odvézt na jih a západ. Svět se poprvé dověděl alespoň částečnou pravdu o zvěstvech nacismu.

Když jsem se jako dítě táty ptal, proč má na předloktí vytetované kostrbaté modré číslo, říkal, že je to z koncentráku a dál se nešířil. Rozvázal mnohem později. Ani potom toho moc neřekl a já ho nechtěl trápit přivolávaním vzpomínek. A teď už mi na nic neodpoví. Takže o Osvětímí vím jen, jak do ní táta přišel a jak z ní odcházel.

Táta jel do Terezína z pražského Veletřního paláce v březnu 1943 společně s bráškou Oty Pavla a s tisícovkou dalších bratří, sester, tátů, tetiček, starců i dětí. Z této tisícovky se konce války dočkalo jen 238 bytostí. V září 1944 ho čekal další transport, do Osvětímí. V Terezíně poradil na rozloučenou nějaký kamarád doktor tátovi:

„Seš nastuzenej, hned, jak tam přijedete, tak se hlas na marodku, že seš nemocnej, že nemůžeš na práci.“

Jenže. Vlak s jejich transportem dorazil do Osvětímí až navečer jako poslední toho dne. A bylo v něm skoro 2500 heftlingů. „Na příjmu“ byl pan

Milan Kovanic v roce 1995

doktor Mengele, který se už nechtěl zdržovat prohlídkou. Nechal hnát dav naháčů proti sobě a pokynem ruky je třídil doleva a doprava, jak se mu zdálo být v tom běhu dobří. A tak mu táta neměl čas říci, že je nemocen a chce na marodku. Byl mladý, bylo mu třiadvacet. Nohy měl dobrý, a tak lékař mávl rukou tím lepším směrem...

Jak se měl táta v Osvětímí, nevím. Mluvil pak jen o lednu 1945, kdy už bylo slyšet dunění ruských děl. Němci ve spěchu evakuovali komplex osvětimských táborů. Transporty s heftlinky jely na západ a na jih. Táta se dobrovolně přihlásil do likvidační čety. Doufal, že je Rudá armáda osvobodí. Třídili „materiál“, který zbyl po zavražděných lidech a nakládali jej do vagonů. Šaty, boty, brýle... Táta tehdy netušil, že budou esesáci likvidovat celý tábor, hlavně usvědčující krematoria. Co pak s likvidačními četami? Možná to tušil. Jenže doufal, že co nejdřív přijedou Rusové.

„To bylo nejhorší, pořád ses musel rozhodovat – a nikdy jsi nevěděl, jestli to bude dobře,“ vzpomínal táta. Tenkrát se zase trefil. Z hromady bot, které německá armáda ukořistila na živých

mrtvolách, si vybral jeden pár, který mu sedl. Při apelu se postavil doprostřed čtverce, aby ty boty nebyly vidět. Jinak by ho okamžitě zabili. Neviděli, likvidační komando nezlikvidovali, ani se nedočkalo Rusů. Původně jim slibovali, že pojedou k vlaku nákladáky. Jenže ty nedorazily včas. A tak vězňové vyšli na pochod smrti. Esesáci pospíchali. Kdo nestačil, toho odstřelili. Táta táhl jednoho kamaráda, který už nemohl jít dál sám. Pořád se snažil, aby nebyli úplně vzadu. Hlavně, že měl ty boty. Ale zaostávali.

Němci kolem nich pojížděli na motorkách. Na přívěsném vozíku měli kulomet. Ten byl v mrazivém počasí přikryt plachtou. O svou techniku se úzkostlivě starali. Jeden z nich povídal: „To už nemá cenu, skončí to.“ Druhý začal plachtu z kulometu sundávat. Potřebovali vyřešit nepříjemný problém. Asi tam bylo víc opozdílů. Žádná nezávíst v tom nebyla.

Vtom přijely slíbené nákladáky.

A tak táta přežil „Osvěčím“, i další transport v otevřených nákladních vagoncích v lednových mrazech, i Mauthausen. Jeho bráchové a miliony jiných to štěstí neměli. Táta osvobodili až Američani v Gusenu. 5. května slavil vždy jako svoje druhé narozeniny. 27. ledna osvobození Osvětímí neoslavoval. Ani my ho neoslavujeme.

Ale vzpomínáme.

Je Den památky obětí holocaustu.

Text je kratší verzí stejnojmenného článku, který vyšel na prvním rýze českém internetovém deníku Neviditelný pes v lednu 1999 a pak ještě několikrát. Ale něco je třeba stále opakovat. Zejména kvůli různým „Hrdým Čechům“, novodobým glorifikátorům reálného nacismu a aktuálně i pokrokářským antisemitům.

Sešli jsme se ve Vitríně

Text i foto: Michal Stránský

Na sklonku minulého roku, přesněji na středu 12. prosince, pozvalo předsednictvo Terezínské iniciativy své členy (převážně z 1. generace) na přátelské posezení do kavárny a bistra na Vinohradech, kousek od Flory. Ta kavárna se jmenuje Vitrína, proto ten titulek. Strávili jsme tam milé a příjemné odpoledne, více jsme šmúzovali, méně schůzovali, a tak ubíhal čas, kterým mnozí změnili stereotypní všední den na den hezkého setkání s přáteli. Sešli jsme se před koncem občanského roku, před vánočními svátky, před chanukou. Mimo jiných přijeli klienti DSP Hagibor i obyvatelé penzionu Charlese Jordana v Janovské ulici.

Na sklonku minulého roku jsme dostali dopis, který určitě stojí za zveřejnění v našem časopise.

Vážení spoluobčané židovské národnosti,

uplynulo víc než jedno tisíciletí, kdy spolu s vámi a s občany německé národnosti již od úsvitu naší historie tvoříme společenství v Čechách a na Moravě. V letošním roce slavíte svátek Chanuka v téměř identickém období jako my slavíme Vánoce. Víme, že tyto svátky nás spojují s vaší vlastí Izraelem a místa, která jsou historicky posvátná pro vás, jsou také i posvátnými pro nás. Rád bych vám na základě výzvy řady našich spoluobčanů křesťanských církví popřál požehnané a svátky oplývající duchovní radostí, která je ujištěním, že tak jako v čase Judy Makabejského i dnes jste vydáni válečné litici, jejíž nenávisť se projevuje v současném vzrůstu antijudaismu, který ovládá mysl těch, kteří nesou zodpovědnost za budoucnost naší planety.

Velmi často tedy jsme informováni o izraelsko-palestinském konfliktu, což není pravdivé, neboť v tomto případě šlo o agresi v podobě teroristického útoku na svrchované území, jehož oběti se především stali bezbranní civilisté. Muži i ženy, ale i děti a převážná část odvečených, nemůžeme hovořit o zajatcích, ale o obětech teroristického násilí, je držena v nelidských podmínkách a mnozí také již našli i smrt.

Věřím, že vedle nás křesťanů s vámi soucítí a podporuje vás převážná část lidí dobré vůle. Jsme i hrdí na postoj našich politických představitelů, za to že neustupují před ne-spravedlností a stojí na vaší straně.

Dovolte mi, abych zakončil slovy, která jsou vyjádřením našich Vánoc: „Sláva na výsostech Bohu a pokoj lidem dobré vůle.“

V úctě a v duchu solidarity váš
kardinál Dominik Duka

P.S.: Tento dopis je veřejným listem a je možné k němu připojit i svůj podpis. Děkuji všem, kdo tak učiní.

**Předsednictvo Terezínské iniciativy vás zve
do Pinkasovy synagogy v Praze
na tradiční vzpomínku na vyvraždění
rodinného tábora v Osvětimi-Březince.**

Přijďte v pátek 7. března 2025 v 10.00 hodin.

**Každoroční Terezínská tryzna
se letos bude konat na Národním hřbitově v Terezíně
v neděli 18. května od 10.00 hodin.**

**Terezínská
iniciativa**

Vydává Terezínská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Telefon: 222 310 681, 601 122 818, e-mail: terezinskainiciativa@cmail.cz.
Redakční rada: Olga Kolárová, Michal Stránský.

Bankovní účet: v CZK: 59433011/0100.
Číslo 124 vyšlo v lednu 2025.

MK ČR E 10779